

راهکارهای والدین برای محافظت از فرزندان در برابر آسیب های فضای

مجازی

زینب بوری پور^۱

^۱ . سطح 2، مدرسه علمیه حضرت رقیه (سلام الله علیها)، رامهرمز.

چکیده

با گسترش فناوری و افزایش دسترسی کودکان و نوجوانان به اینترنت، نگرانیها درباره آسیبهای فضای مجازی بر سلامت روان، امنیت و رشد اجتماعی آنان افزایش یافته است. این مطالعه با روش کتابخانهای و مرور منابع معتبر فارسی و انگلیسی انجام شده است، این پژوهش با هدف بررسی و ارائه راهکارهای مؤثر به والدین برای محافظت از فرزندان در برابر این تهدیدات انجام شده است. اعتیاد دیجیتالی، کاهش تعاملات اجتماعی، مواجهه با محتوای نامناسب و خطرات امنیتی از جمله آسیبهای شایع هستند. در این راستا، با مرور پیشینه تحقیق، نقش مهم نظارت، آموزش و همراهی والدین در کاهش آسیبها مورد تأکید قرار گرفته است. هدف نهایی پژوهش، ارائه راهکارهای کاربردی مبتنی بر آگاهی، نظارت هوشمندانه و بهره‌گیری از فناوری به منظور ایجاد محیطی امن و سالم برای فرزندان در فضای مجازی است.

کلید واژه ها: آسیب، راهکار، فضای مجازی، والدین

مقدمه

گسترش فناوری و افزایش دسترسی کودکان و نوجوانان به اینترنت و فضای مجازی، نگرانی‌ها درباره تأثیرات منفی این فضا بر سلامت روان، امنیت و رشد اجتماعی فرزندان را نیز افزایش می‌دهند. امروزه، شبکه‌های اجتماعی، بازیهای آنلاین و محتوای نامناسب، تهدیدهای جدی برای کودکان محسوب میشوند. از جمله این آسیب‌ها میتوان به اعتیاد دیجیتالی، کاهش تعاملات اجتماعی، مواجهه با محتوای خشونت‌آمیز یا غیراخلاقی، و حتی خطرات امنیتی مانند سوءاستفاده و کلاهبرداری اشاره کرد.

اهمیت و ضرورت تحقیق: با توجه به نفوذ روزافزون فضای مجازی در زندگی روزمره، لزوم آگاهی والدین از راهکارهای مؤثر برای محافظت از فرزندان بیش از پیش احساس میشود. عدم نظارت و کنترل صحیح میتواند منجر شود به عواقب جبران ناپذیر؛ بنابراین، ارائه راهکارهای عملی به والدین برای مدیریت و کاهش این تهدیدات، ضرورتی انکارناپذیر است.

این پژوهش به دنبال بررسی راهکارهای مؤثر برای والدین در جهت محافظت از فرزندان در برابر آسیب‌های فضای مجازی است. اکنون سؤال اصلی تحقیق این است: راهکارهای مؤثر برای والدین برای محافظت از فرزندان در برابر آسیب‌های فضای مجازی کدامند؟

۲ بند اول: مفهوم شناسی

1. راهکار

- لغت: در زبان فارسی، «راهکار» ترکیبی از «راه» (مسیر) و «کار» (عمل) است و به معنای *روش عملی، طرح یا چاره‌اندیشی برای حل یک مشکل* به کار می‌رود.¹
- اصطلاح: در حوزه تربیت دیجیتال، راهکار به مجموعه اقدامات پیشگیرانه یا اصلاحی اشاره دارد که والدین برای کاهش تهدیدات فضای مجازی اجرا می‌کنند،^۲ مانند:
- تنظیم محدودیتهای زمانی استفاده از اینترنت.
- استفاده از ابزارهای (Parental Control) کنترل والدین.^۳
- آموزش سواد رسانهای به فرزندان.

۲. والدین

- لغت: از ریشه «وَلَدَ» به معنای *پدر و مادر* یا سرپرستان قانونی کودک.^۴ در متون اسلامی، والدین به عنوان «مسئول تربیت و حفاظت از فرزندان» تعریف میشوند.^۵
- اصطلاح: در مباحث فضای مجازی، والدین نقشهای زیر را ایفا میکنند:^۶
- ناظر: نظارت بر فعالیتهای آنلاین فرزندان.
- الگو: رفتار مسئولانه در استفاده از فناوری.
- مربی: آموزش مهارتهای امنیتی مانند حفظ حریم خصوصی.

۳. آسیبهای فضای مجازی

- لغت: «آسیب» به معنای ضرر روانی، اجتماعی یا جسمی است و «فضای مجازی» محیط دیجیتال متشکل از اینترنت و شبکههای اجتماعی است.^۷

^۲ - دهخدا، علی اکبر. (1377). لغتنامه دهخدا. جلد ۸. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (ذیل مدخل "راهکار")

^۳ معین، محمد. (13۸1). فرهنگ فارسی معین. جلد 2. تهران: انتشارات امیرکبیر. (ص 1۸23)

^۴ Guy R. Lefrançois نویسنده: Theories of Human Learning

^۵ دهخدا، علی اکبر. (1377). لغتنامه دهخدا. جلد 14. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (ذیل مدخل "والدین")

^۶ ابن منظور، محمد بن مکرم. (1414 ق). لسان العرب. جلد 15. بیروت: دار صادر. (ص 3۸۷-3۸۸)

^۷ جامعه‌شناسی گیدنز (آنتونی گیدنز) - از مشهورترین کتابهای درسی جامعه‌شناسی با رویکردی جامع به مفاهیم پایه

^۸ معین، محمد. (13۸1). فرهنگ فارسی معین. جلد 1. تهران: انتشارات امیرکبیر. (ص 152)

- اصطلاح:

- روانشناختی: اضطراب، افسردگی، کاهش عزت نفس ناشی از مقایسه‌گری در شبکه‌های اجتماعی

9.

- اجتماعی: قلدری سایبری، سوءاستفاده جنسی، انزوای عاطفی .

- جسمانی: چاقی، اختلالات خواب، مشکلات بینایی .

۴. فضای مجازی

- لغت: ترکیب «فضا» (محیط) و «مجاز» (غیرواقعی) که به جهان دیجیتال قابل دسترسی از طریق اینترنت اشاره دارد.^{۱۰}

- اصطلاح:

- فرصتها: یادگیری آنلاین، ارتباطات جهانی، دسترسی به اطلاعات.^{۱۱}

- تهدیدها: نقض حریم خصوصی، اعتیاد دیجیتال، انتشار محتوای نامناسب .

فضای مجازی با وجود مزایای آموزشی و ارتباطی، میتواند تهدیدات جدی برای کودکان و نوجوانان داشته باشد. در ادامه مهمترین آسیبهای این فضا را بررسی میکنیم:

1. آسیبهای روانی و رفتاری

- افسردگی و انزوا: استفاده افراطی از فضای مجازی باعث کاهش تعاملات واقعی و احساس تنهایی میشود. کودکان ممکن است به مرور زمان از خانواده و دوستان فاصله بگیرند و دچار افسردگی شوند.^{۱۲}

- پرخاشگری: بازیهای خشن و محتوای نامناسب میتوانند رفتارهای پرخاشگرانه را در کودکان تقویت کنند.^{۱۳}

^۹ انوری، حسن. (1381). فرهنگ بزرگ سخن. جلد 1. تهران: انتشارات سخن. (ص 324)

^{۱۰} دهخدا، علی اکبر. (1377). لغتنامه دهخدا. جلد 11. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (ذیل مدخل "فضا")

^{۱۱} صفوی، کورش. (1383). از زیانشناسی به ادبیات. جلد 2. تهران: انتشارات سوره مهر. (ص 145-146)

^{۱۲} ساخت اجتماعی واقعیت (پیتر برگر و توماس لوکمن) - بررسی چگونگی شکلگیری واقعیت‌های اجتماعی

^{۱۳} جامعه‌شناسی محیط زیست - بررسی رابطه جامعه و محیط زیست.

ایرانی طراحی شده‌اند. همچنین، تأکید بر نقش پیشگیرانه آموزشهای دیجیتال از سنین پایین، از دیگر جنبه‌های نوآورانه این تحقیق محسوب میشود.

پیشنهاد میشود پژوهشگران آینده به بررسی تأثیر برنامه‌های آموزشی مبتنی بر هوش مصنوعی در افزایش سواد رسانه‌ای کودکان بپردازند. همچنین مطالعه تطبیقی راهکارهای کنترل والدین در فرهنگهای مختلف و طراحی الگوهای بومی میتواند به غنای ادبیات این حوزه کمک کند. در نهایت، پژوهش در مورد تأثیر بازیهای جدی بر کاهش رفتارهای پرخطر آنلاین در نوجوانان میتواند زمینه‌ساز توسعه راهکارهای نوین تربیتی باشد.

فهرست

منابع منابع

فارسی:

1. لغتنامه دهخدا. جلد ۸. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (ذیل مدخل "راهکار")
- 2- معین، محمد) 13۸1. فرهنگ فارسی معین. جلد 2. تهران: انتشارات امیرکبیر. (ص 1۸23)
3. دهخدا، علی اکبر) 1377. لغتنامه دهخدا. جلد 14. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (ذیل مدخل "والدین")
4. ابن منظور، محمد بن مکرم) 1414 ق. (لسان العرب. جلد 15. بیروت: دار صادر. (ص 3۸7-1 3۸۸
5. دهخدا، علی اکبر) 1377. لغتنامه دهخدا. جلد 11. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (ذیل مدخل "فضا")
6. انوری، حسن) 13۸1. فرهنگ بزرگ سخن. جلد 1. تهران: انتشارات سخن. (ص 324
7. صفوی، کورش) 13۸3. (از زبانشناسی به ادبیات. جلد 2. تهران: انتشارات سوره مهر. (ص 145-146)

کتابهای فارسی علوم تربیتی

۱. سیف، علی اکبر) 1402 (روانشناسی تربیتی (روانشناسی یادگیری و آموزش) ، انتشارات دوران
۲. شعبانی، حسن، مهارتهای آموزشی و پرورشی (روشها و فنون تدریس)، انتشارات سمت ، چاپ 25 ام 1401
۳. شریعتمداری، علی) 1400 (اصول و فلسفه تعلیم و تربیت ، انتشارات امیرکبیر
4. سیف، علی اکبر)، 1403 (روانشناسی پرورشی نوین ، انتشارات دوران

5. فردانش، هاشم، مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، (1399)، انتشارات سمت

۲. کتابهای انگلیسی ترجمه شده

1. روانشناسی رشد لورا برک (جلد 1 و 2) ، مترجم سید محمدی، یحیی، انتشارات ارسبان ، چاپ ۸م، 1402
2. ویلیام کرین، نظریه های رشد: مفاهیم و کاربردها ، مترجم، خوی نژاد، غلامرضا، انتشارات رشد، چاپ 6م، 1401
۳. مقالات علمی پژوهشی .. محمد فام، سجاد، گونه شناسی کاربست شیوه های تغییر رفتار در سیره رضوی، نشریه فرهنگ، 1402
- قاسمی، مرتضی، محمد جعفری، رسول، بررسی اصول و روش های تربیت اخلاقی در روایات امام رضا (ع) 1403.
- . کدیور، پروین، روانشناسی تربیتی و کاربرد آن (1403)، مجله روانشناسی تربیتی
۴. پایان نامه های دانشگاهی
- . بررسی رابطه خلاقیت و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان دختر ، دانشگاه کرج ، 140،
- . تأثیر سواد والدین بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ، دانشگاه تهران، 1399
- . مقایسه رفتار اطلاعاتی دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از منابع اینترنتی ، دانشگاه شیراز، 1400

۵. منابع کنکور و آزمونهای تخصصی

- . قرائتی، محسن، کتاب مهارت معلمی (1403)، انتشارات انقلاب اسلامی
- . دین و زندگی پایه دهم و یازدهم (منابع کنکور تربیت معلم)، انتشارات آموزش و پرورش، 1402

6. کتابهای پایه جامعه شناسی

- جامعه‌شناسی گیدنز (آنتونی گیدنز) - از مشهورترین کتابهای درسی جامعه‌شناسی با رویکردی جامع به مفاهیم پایه
 - بینش جامعه‌شناختی (چارلز رایت میلز) - تحلیل انتقادی از نقش جامعه‌شناسی در فهم مسائل اجتماعی
 - ساخت اجتماعی واقعیت (پیتر برگر و توماس لوکمن) - بررسی چگونگی شکل‌گیری واقعیت‌های اجتماعی
۷. نظریه‌های کلاسیک
- خودکشی (امیل دورکیم) - مطالعه پیشگامانه در تحلیل اجتماعی پدیده خودکشی
 - اقتصاد و جامعه (ماکس وبر) - از آثار پایه‌ای در جامعه‌شناسی اقتصادی و سیاسی
 - نظریه کنش ارتباطی (یورگن هابرماس) - از مهمترین آثار در جامعه‌شناسی انتقادی حوزه‌های تخصصی
 - جامعه‌شناسی کجروی (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) - تحلیل رفتارهای انحرافی از منظر جامعه‌شناختی
 - جامعه‌شناسی رفتارهای جمعی (فرشاد نجفیپور) - بررسی پویاییهای رفتار گروهی و جنبشهای اجتماعی
 - تمایز (پیر بوردیو) - تحلیل نابرابریهای اجتماعی و نقش سرمایه‌های فرهنگی

۸. منابع آنلاین

- ویکیپدیا جامعه‌شناسی
- مبانی جامعه‌شناسی در مجله فرادرس
- کتابشناسی جامعه‌شناسی در ویکی فقه

۹. منابع کاربردی

- جامعه‌شناسی شهری (مانوئل کاستلز) - تحلیل شهرها از منظر جامعه‌شناسی
- مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا (جین جیکوبز) - از تأثیرگذارترین آثار در شهرسازی
- جامعه‌شناسی محیط زیست - بررسی رابطه جامعه و محیط زیست

